

הקניית כושרי חשיבה בשיעורי הדינים

אם נשאל מורה לדינים מהם ההישגים הנדרשים במקצוע הדינים, אנו עשויים לקבל אחת משלוש התשובות האלה:

- א. התלמידים ידעו כיצד להתנהג בנושאי הלכה שונים.
- ב. התלמידים ידעו כיצד להתמודד עם לשון ספר ההלכה.
- ג. התלמידים יוכלו לפתור באמצעות ספר ההלכה בעיות הלכתיות שונות הניצבות לפניהם.

הישגים אלה מייצגים מטרות שונות, שצריכות לעמוד לפנינו בהוראת מקצוע הדינים:

התשובה הראשונה רואה את הקניית הידע ההלכתי כמטרה החשובה בהוראת הדינים.

התשובה השנייה מתייחסת יותר למיומנויות הקריאה וההבנה בספר ההלכה, שאותם יש להקנות במסגרת שיעורי הדינים.

התשובה השלישית רואה את היישום כמטרה העיקרית בהוראת הדינים. יכולת היישום מחייבת הקניית כושר ניתוח הלכתי. התלמיד יוכל לקבוע את ההלכה בבעיה בדונה רק אם יוכל לנתח אותה למרכיביה. ושאלתנו היא: מהי מטרתנו העיקרית בהוראת דינים? המבנה של ספר ההלכה מכוון להוראה אינפורמטיבית של ההלכות, שכן אין ההלכות מכילות נימוקים וטעמים, אלא רק צורת התנהגות בכל מצב ומצב (כך הם הדברים בספרי ההלכה הקלאסיים הנלמדים, קצוש"ע גנצפריד וקצוש"ע "מקור חיים"). ייעודם של אלה הוא להקנות ליהודי הממוצע את מידע ההלכה בכל תחומי החיים. מאידך, אין ללומד כל יכולת שימוש באותם הספרים בלא הקניית מיומנויות בסיסיות בתחום ההלכה. המיומנויות מתייחסות גם להבנת לשון ספר ההלכה ברמות השונות וגם ביכולת הניתוח ההלכתי למרכיביו השונים. במלים אחרות: אין גישות שונות אל מטרות ההוראה של ספר ההלכה, אלא תיאורים שונים של המטרות, כשההישג הנדרש הוא יכולת התמודדות של התלמיד עם ספר ההלכה בכל בעיה מעשית שעומדת לפניו.

ומכאן אנו באים אל שאלתנו המרכזית: איך ניתן להקנות לתלמיד כושר חשיבה בחומר שמבנה הדעת שלו הוא בעיקרו אינפורמטיבי, חומר שעיקרו הוא זכירת פרטים?

הקניית כושרי חשיבה אלה תיעשה באמצעות ספר ההלכה; ההלכות תשמשנה כלי עזר לפיתוח ה"חשיבה ההלכתית" הנכונה.

אם נבדוק היטב, נמצא שזו היא המטרה של ספר ההלכה. הספר מביא לפנינו מקרים המבוססים על טעמים ומקורות. כל מקרה טומן בתוכו עיקרון מסוים שאליו אנו צריכים להביא את התלמידים. בנוסף לזאת, עלינו לפתח את יכולת הניתוח של כל מקרה

ומקרה, על מנת ליישם בו את העקרונות הנכונים. מרכיבי ההוראה העיקריים הם אלה:

א. הכרת עקרונות ההלכה.

ב. פיתוח כושר הניתוח לבעיות השונות.

בהתאם לזה, על ההוראה להתמקד בפעילויות אלה:

(1) פיתוח מיומנויות בדינים: הבנת הנקרא (לשון ספר ההלכה) והבנת הנלמד (הבנת הטעמים והמקורות של ההלכה, שהם העקרונות של אותה הלכה).

(2) יכולת ניתוח מרכיבים שונים של הבעיה ההלכתית.

(3) יכולת יישום של עקרונות הלכתיים במקרים ובמצבים שונים.

פעילות הוראה זו מחייבת הכנה נאותה הן בשלב התכנון והן בשלב של ההוראה גופה. בשלב התכנון על המורה לסדר את הנושא הנלמד לפי מרכיבים, כך שההוראה תהיה ע"פ סדר לוגי נכון של אותם מרכיבים.

בשלב ההוראה על המורה לכוון לפעילויות נכונות (במסגרת הפתיחה, הגוף והסיום). להלן מובא שיעור בהלכות תקיעת שופר, המציב דרך הוראה זו. השיעור מכיל את המשימות שיוטלו על התלמידים וכן את אופן הביצוע של כל משימה (דיון, משימה בכתב, הרצאה וכדומה). ברור, שהמשימות תותאמנה לרמת הכיתה. בסופו של מערך השיעור הבאנו הסבר לכל אחת מהמשימות.

הלכות תקיעת שופר/כיתה ז'

(ע"פ "מקור חיים" פרק ק"ב, ח-יז)

המטרה: הכרת מרכיבי מצוות תקיעת שופר

ביצוע	דרך הוראה
1. תלמיד/מורה מ' כתיבה.	<p>1. אילו אמרו לך, שאתה צריך לקיים מצוות שופר ברי"ה (ואין לך ידע מוקדם), מהם הנושאים המרכזיים שהיית צריך להכירם כדי לקיים מצווה זו כהלכתה? (חייבים, שופר, ברכות, תקיעות).</p> <p>או: בתורה כתובה מצוות תקיעה בשופר שלוש פעמים:</p> <p>★ ויקרא כ"ג, כד: "בחדש השביעי באחד לאחד יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש".</p> <p>★ במדבר כ"ט, א: "בחדש השביעי באחד לאחד... יום תרועה יהיה לכם".</p> <p>★ ויקרא כ"ה, ט-י: "והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחודש, ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם... יובל היא תהיה לכם".</p> <p>א. מהם הנושאים הקשורים לתקיעת שופר שניתן ללמוד מתוך פסוקים אלו, כגון: במה תוקעים?</p> <p>ב. העלה נושאים נוספים הקשורים למצוה זו.</p>
2. תלמיד/מורה מ' כתיבה.	<p>2. חלק את הנושאים באופן דלהלן:</p> <p>א. נושאים שיש להתייחס עליהם לפני קיום המצווה (השופר הכשר)</p> <p>ב. נושאים שיש להתייחס עליהם בזמן קיום המצווה (חייבים, זמן, צורת התקיעה).</p>

3. תלמיד/ 3. במשנה (ר"ה ג', ב) למדנו: "כל השופרות כשרים חוץ משל פרה מפני מורה שהוא קרן. אמר ר' יוסי והלא כל השופרות נקראו קרן שנאמר "במשך בקרן מ' כתיבה. היובל".

קרא את המשנה וכן את ההלכה (סעיף י) וסכם את סוגי השופרות הכשרים לשיטות השונות.

השיטה	השופר הכשר	הנימוק
ת"ק		
ר"י		
ההלכה		

4. תלמיד/ 4. א. מהו הכלל החשוב הקשור לנושא החייבים במצווה זו?
 מורה – ב. עיין בסעיף טז והסבר כיצד מתקשר כלל זה במנהגי אשכנז וכיצד בע"פ. במנהגי ספרד?
 כיתה מנהגי אשכנז: _____
 טובה/ מנהגי ספרד: _____
 בע"פ.
 בינונית/
 מ' כתיבה.

5. כיתה 5. ספר החינוך כותב במצווה ת"ה, מצוות שופר בראש השנה: "שנצטוינו לשמוע קול שופר ביום ראשון של ראש השנה. **משרשי המצוה**: לפי שהאדם בעל חומר לא יתעורר לדברים, כי אם ע"י מעורר כדרך בני אדם בעת מלחמה... ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ולא בנקבות".
 בעל פה. ספר החינוך כותב במצווה של"א, מצוות תקיעת שופר ביוה"כ של יובל: "לתקוע בשופר בעשירי בתשרי שהוא יום הכפורים וזאת התקיעה של יובל היא לפרסם החרות ונוהגת מצוה זו בא"י בזמן שיובל נוהג... ושמצות היובל מסורה לבי"ד, ואם עברו בי"ד ולא תקעו... בטלו מצות עשה זו".
 סיכום א. מה ההבדל בין תקיעת ר"ה לתקיעת יובל? (הדגש את המלים שבהן מצוין ההבדל).
 ב. מה תוכל להסיק מכך על נוסח הברכה של ר"ה ושל יובל בתקיעת שופר. (תוכל להיעזר בסעיף י"א):
 נוסח הברכה ביובל: _____
 נוסח הברכה בר"ה: _____

6. מורה/ 6. כדי להבין את מספר הקולות מן הראוי שנראה את מקורותיהם. חזור ותלמיד – ועיין בשלושת הפסוקים שהובאו לעיל (משימה 1). התייחס בנוסף לכך בע"פ+ לדרשות חז"ל:
 כתיבה. א. כל מקום שנאמר בו "העברה" ("תעבירו" וכדומה) לפני או אחרי "תרועה" מתכוונים בו לקול תקיעה.
 ב. יש לתקוע בר"ה כמספר הקולות הנאמרים בכל הפסוקים (כולל יובל) בגלל ה**היקש** של יובל לר"ה.

ג. יש לנו ספק האם קול התרועה הוא שלוש יבבות קצרות (כמו התרועה שלנו) או שלש יבבות ארוכות יותר (כמו השברים שלנו) או שני הקולות כאחד. מתוך כל הנ"ל:
 * מהו מספר הקולות שיש לשמוע מן התורה?
 * מהו מספר הקולות שיש לשמוע כתוצאה מהספק, כדי לקיים מצות תקיעת שופר מדאורייתא (דרשה ג)?

7. תלמידים ע"פ/בכתב
 7. לפניך מספר הלכות וטעמים. זהה את העניין שאליו קשורה ההלכה או הטעם והנימוק לכך:

א. כתב הרמב"ם: "אעפ"י שתקיעת השופר גזה"כ, רמז יש בו: עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם" (שהשמיעה היא העיקר).
 ב. הרוצה לתקוע בשביל נשים יכוון שלא לצאת בתקיעות של ביהכ"נ, אלא בתקיעות שיתקע בשביל האשה (חייבים).
 ג. יש לתקוע 30 קולות, כדי לצאת ידי חובה לפי כל הדיעות.

הערות למשימות

- 1 – פתיחה: גילוי המרכיבים של המצווה באמצעות שאלה או מקורות.
 כיתה בינונית – אפשרות א'; כיתה טובה – אפשרות ב'.
- 2 – חלוקה לוגית של הנושאים.
- 3 – סוגי השופר (הנושא הראשון וכן הלאה) הבנה + מקורות.
- 4 – המשמעות ההלכתית של "חייבים".
- 5 – המשמעות של נוסח הברכה, "לשמוע" וכו' תוך הצגת ההבדל בין ר"ה ליוה"כ.
- 6 – המקור למספר הקולות ולחישובם.
- 7 – משימת סיום: בדיקת ההבנה בנושאים שנלמדו, יישום המטרה.

באמצעות דרך הוראה זו, יוכל התלמיד להכיר את מרכיבי המצווה על מקורותיה וההלכות הקשורים בה, ויוכל ליישם במצבים השונים שלפניהם יעמוד בחיי המעשה.